

**HINDISTON VA POKISTON O'RTASIDAGI MOJARONING
MINTAQAVIY ENERGETIKA LOYIHALARIGA TA'SIRI VA
MARKAZIY OSIYO UCHUN AHAMIYATI**

Nizom Xakimov

*O'zbekiston Jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti,
“Xalqaro munosabatlar” yo‘nalishi talabasi, mustaqil tadqiqotchi*

Annotatsiya: *Hindiston va Pokiston o'rtasidagi tarixiy va hozirgi geosiyosiy mojaro Janubiy va Markaziy Osiyoning transchegaraviy energetika va infratuzilma loyihalariga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, **Indus Waters Treaty (IWT)** bekor qilinishi va Jammu va Kashmirda Hindiston tomonidan yirik GESlarning qurilishi Pokistonning suv va energiya xavfsizligini xavf ostiga qo'ydi. Bu esa **CASA-1000** va **TAPI** kabi yirik energetika tashabbuslari uchun xavfsizlik va tranzit muammolarini yuzaga keltirmoqda. Mintaqadagi bu vaziyat **Markaziy Osiyo davlatlari uchun ham bevosita tahdid** bo'lib, suv resurslarini siyosiy lashtirish xavfi oshmoqda va energetika eksport yo'llari diversifikatsiyasini zarur etmoqda.*

*Shuningdek, Hindiston va Pokiston o'rtasidagi ziddiyatlar **Xitoy–Pokiston iqtisodiy koridori (CPEC)** xavfsizligini murakkablashtirib, Markaziy Osiyoga yo'naltirilgan alternativ transport va energetika loyihalarini (Transkaspiy, Chabahar porti orqali yo'nalishlar) dolzarb qilmoqda. **Xitoyning mintaqadagi iqtisodiy va xavfsizlik borasidagi faoliyati** kuchaygan bir paytda, Hindiston esa Chabahar porti va Eron orqali Markaziy Osiyoga chiqish strategiyasini rivojlantirishga intilmoqda. Bu jarayon **mintaqaviy geoiqtisodiy va geosiyosiy bosimlarni kuchaytirib**, Markaziy Osiyoning tashqi kuchlar raqobat maydoniga aylanish xavfini orttirmoqda.*

*Maqolalarda qayd etilishicha, mazkur mojaroning energetika va transport loyihalariga salbiy ta'siri investorlarning ehtiyotkorligini kuchaytirib, moliyaviy resurslarni jalb qilish jarayonini murakkablashtiradi. Shu sabab, **Markaziy Osiyo davlatlari uchun yo'nalishlarni diversifikatsiya qilish, ichki energetika***

salohiyatini rivojlantirish va suv resurslari hamkorligini mustahkamlash strategik ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa mintaqaviy xavfsizlik va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun muhim vosita bo'lib qolmoqda.

Kalit so'zlar: Indus Waters Treaty, CASA-1000, TAPI, Xitoy-Pokiston Iqtisodiy Koridori (CPEC), Chabahar porti, Markaziy Osiyo energetika xavfsizligi, transchegaraviy suv resurslari, Afg'oniston tranzit xavfi, Transkaspiy yo'lagi, geosiyosiy raqobat, Hindiston–Pokiston nizosi, Markaziy Osiyo infratuzilma loyihalari, mintaqaviy barqarorlik.

Kirish. 2025-yilda Hindiston va Pokiston o'rtasidagi siyosiy va harbiy qarama-qarshiliklarning yana bir bor keskinlashuvi butun Janubiy va Markaziy Osiyo mintaqasida murakkab geosiyosiy vaziyatni yuzaga keltirdi. Xususan, Hindiston tomonidan Hind daryosi suvlaridan foydalanish bo'yicha xalqaro huquqiy asosga ega bo'lgan Indus Waters Treaty (IWT) bitimini bekor qilishi mintaqadagi transchegaraviy suv resurslari va suv infratuzilmasi atrofida jiddiy geosiyosiy muammolarni keltirib chiqardi. IWT 1960-yildan buyon Janubiy Osiyoda suv resurslarini boshqarish va ulardan oqilona foydalanishni ta'minlab kelayotgan asosiy hujjat sanalgan. Uning bekor qilinishi esa nafaqat Pokiston suv xavfsizligi, balki mintaqaviy energetika va infratuzilma loyihalarining barqaror rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatdi [1]. Hozirgi global va mintaqaviy sharoitda energetika resurslarini eksport qilish va tashqi bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishga intilayotgan Markaziy Osiyo davlatlari uchun bu holat bevosita strategik ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, suv va energetika resurslariga qaram davlatlar uchun Janubiy Osiyo yo'nalishidagi tranzit va hamkorlik loyihalari xavf ostida qoldi. Hindiston va Pokiston o'rtasidagi bu mojaro mintaqadagi asosiy transchegaraviy energetika loyihalari — CASA-1000, TAPI va Xitoy–Pokiston Iqtisodiy Koridori (CPEC) kabi tashabbuslarning amalga oshirilishini murakkablashtirib, Markaziy Osiyo davlatlarini yangi yo'nalishlar va strategiyalar izlashga majbur qilmoqda [3][5]. Bu maqolada Hindiston va Pokiston o'rtasidagi mojaroning Markaziy Osiyo mintaqaviy energetika va transport infratuzilma loyihalariga ta'siri hamda mavjud xavf-xatarlar, imkoniyatlar va ehtimoliy yechimlar tahlil qilinadi. Shuningdek,

geoiqtisodiy va geosiyosiy o'zgarishlarning Markaziy Osiyo mintaqaviy manfaatlariga qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilinib, strategik tavsiyalar taqdim etiladi.

Asosiy qism. 2025-yilda Hindiston va Pokiston o'rtasidagi siyosiy va harbiy qarama-qarshiliklarning keskinlashuvi, xususan, Hindiston tomonidan Hind daryosi suvlaridan foydalanish to'g'risidagi bitimning (Indus Waters Treaty, IWT) to'xtatilishi mintaqaviy miqyosdagi asosiy transchegaraviy energetika va infratuzilma loyihalarining amalga oshirilishiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Bu holat Janubiy Osiyo bilan aloqalarni kengaytirish va energetika resurslarini eksport qilish yo'llarini diversifikatsiya qilishni maqsad qilgan Markaziy Osiyo davlatlarining manfaatlariga bevosita taalluqlidir.

Gidroenergetika: suv manbalaridagi ziddiyatlar – beqarorlik omili sifatida

“IWT” bitimi to'xtatilganidan so'ng, Hindiston Jammu va Kashmir hududida joylashgan bir nechta yirik GESlarni tezlashtirilgan sur'atlarda qurishni boshladi. Ular orasida Pakal Dul (1 000 MVt), Kiru (624 MVt), Kwar (540 MVt) va Ratle (850 MVt) kabi loyihalar mavjud bo'lib, bularning barchasi Chenab daryosi ustida joylashgan. Bu holat Pokistonning jiddiy xavotiriga sabab bo'lmoqda, chunki mamlakat Hind daryosining suvlariga qishloq xo'jaligi va energetika ehtiyojlari uchun kuchli darajada qaram.

Pokiston suv ta'minotidagi har qanday o'zgarishni o'zining oziq-ovqat va energiya xavfsizligiga tahdid sifatida ko'radi. Bu esa Markaziy Osiyo uchun ham ogohlantiruvchi belgi bo'lishi mumkin, ayniqsa Amudaryo va Sirdaryo kabi transchegaraviy daryolarga bog'liq davlatlar uchun. Suv resurslarining siyosiy lashtirilishi mintaqada keskinlikni kuchaytirib, suv sohasidagi hamkorlikni qiyinlashtirishi mumkin.

Geoiqtisodiy yo'nalishlar va infratuzilma tashabbuslari

Hindiston va Pokiston o'rtasidagi ziddiyatning kuchayishi Janubiy va Markaziy Osiyodagi transregional loyihalarining amalga oshirilishini murakkablashtiradi. Xususan, Pokiston va Afg'oniston orqali o'tuvchi

yo'nalishlarda xavfsizlik muammolari yuzaga kelmoqda. Masalan, CASA-1000 (Qirg'iziston va Tojikistondan Afg'oniston va Pokistonga elektr energiyasi yetkazish) va TAPI (Turkmaniston–Afg'oniston–Pokiston–Hindiston gaz quvuri) loyihalari aynan shu mamlakatlar hududidan o'tadi. Mojaroning kuchayishi natijasida Pokiston tranzitni cheklashi yoki umuman hamkorlikdan voz kechishi mumkin. Xuddi shunday, Pokiston nazorati ostidagi Kashmir yoki Gvadar porti atrofidagi har qanday harbiy harakatlar, shu jumladan harbiy infratuzilmaning paydo bo'lishi, investorlar uchun noaniqlikni oshiradi.

Bunga javoban, Hindiston mojaroning kuchayishi sharoitida Pokistondan chetlab o'tuvchi muqobil yo'llarni faol rivojlantirishga urinishi mumkin. Bu yo'llar orasida Eron (Chabahar porti) va Afg'oniston orqali Markaziy Osiyoga chiqish variantlari mavjud. Hindiston so'nggi yillarda "Toshkent–Dushanbe–Islomobod" hamda "Lapis-Lazuli" transport koridorlariga (Turkiya, Gruziya, Ozarbayjon, Turkmaniston va Afg'onistonni bog'lovchi yo'l) qiziqish bildirgan. Biroq, tarixan Pokiston orqali to'g'ridan-to'g'ri tranzitga siyosiy sabablar tufayli ruxsat berilmagan, va bu urinishlar hozircha cheklanganligicha qolmoqda.

Shuningdek, Hindiston boshqa mintaqaviy tashabbuslarni ham ilgari surmoqda – Eron, Afg'oniston va ehtimoliy Hindiston–Eron–Pokiston (IP) gaz koridori orqali Janubiy yo'nalishdagi infratuzilmani rivojlantirmoqda. Biroq, Hindiston va Pokiston o'rtasidagi har qanday harbiy to'qnashuv, ayniqsa Arab dengizida yuzaga keladigan havo hujumlari yoki dengiz to'qnashuvlari, energetik yuk tashuvchilarga (Fors ko'rfazidan neft va suyultirilgan gaz) jiddiy xavf tug'diradi. Bu esa Hindistonni yangi energiya manbalarini sharqiy yo'nalishdan izlashga yoki Bangladesh kabi alternativ portlarga sarmoya kiritishga majbur qiladi.

Bundan tashqari, Hindiston va Pokiston o'rtasidagi qarama-qarshilik yirik xalqaro moliyaviy institutlar va investitsiya fondlarini mintaqadagi loyihalarda ishtirok etishdan qaytarishi mumkin. Mintaqadagi beqarorlik bu yo'nalishlarning jozibadorligini pasaytiradi, chunki investorlar asosan "barqaror" bozorlarni afzal ko'rishadi.

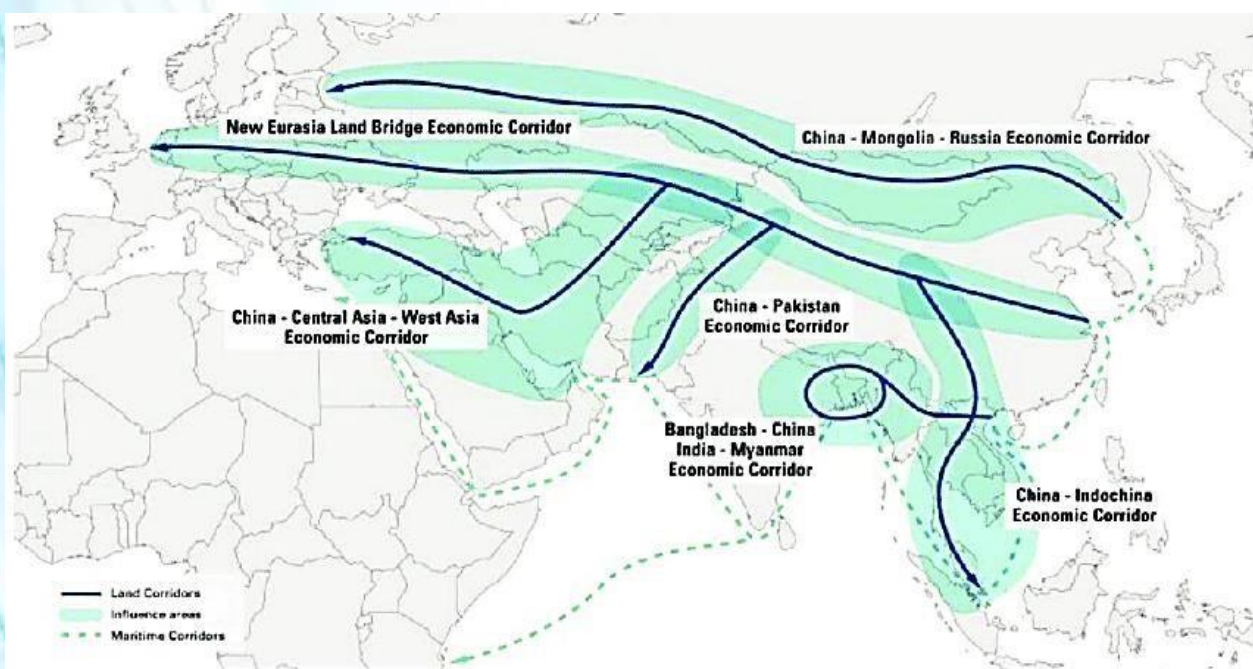
Transport yo'nalishlari: transkontinental yo'llar uchun xavf-xatarlar

Hindiston Xitoy–Pokiston iqtisodiy koridori (ChPEC) yo‘nalishlari bahsli Kashmir hududlari orqali o‘tishini tanqid qilmoqda. Ushbu koridor Xitoyning “Bir kamar – bir yo‘l” tashabbusi doirasida amalga oshirilayotgan bo‘lib, u orqali Markaziy Osiyodan mubobil transport yo‘llari, jumladan, Qoshg‘ar orqali o‘tadigan yo‘nalishlar ham rejalashtirilgan.

Hindiston va Pokiston o‘rtasidagi mojaro quyidagi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin:

- multimodal transport koridorlarini muvofiqlashtirishni murakkablashtiradi;
- Pokiston orqali janubga yo‘nalgan marshrutlarning investitsiyaviy jozibadorligini pasaytiradi;
- Xazarbo‘yi (Transkaspiy) yo‘nalishlari va Eron orqali o‘tuvchi Hindiston tranzit marshrutlari (masalan, Chabahar – Turkmaniston – O‘zbekiston koridori) ahamiyatini oshiradi.

Natijada, Markaziy Osiyo mintaqasi Janubi-G‘arbiy Osiyodagi geosiyosiy barqarorlikka tobora ko‘proq bog‘liq bo‘lib bormoqda. Bu esa mintaqaviy transport strategiyalarini qayta ko‘rib chiqishni talab etadi.

Source: Hong Kong Trade Development Council and Nomura Global Economics.

Yevrosiyo geoiqtisodiy transport-energetika koridorlari (doirasida "Bir kamar — bir yo'l" tashabbusi, Transkaspiy va Janubiy Osiyo transport koridorlari loyihalari). Xaritada Xitoy, Janubiy Osiyo va Markaziy Osiyo o'rtasidagi asosiy yo'nalishlar (gaz quvurlari, elektr uzatish tarmoqlari va transport magistrallari) belgilangan.

Markaziy Osiyo va O'zbekiston uchun asosiy xavf-xatarlar:

Pokiston va Hindiston o'rtasidagi urush Markaziy Osiyoga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, ayniqsa mintaqaning Afg'onistonga yaqinligi va rivojlanayotgan iqtisodiy aloqalari hisobga olinsa. Bunday mojarolar savdo va energiya yo'llarini izdan chiqarishi, jangarilikni kuchaytirishi hamda Xitoy, Rossiya va AQSh kabi yirik davlatlarni jalb etishi mumkin, bu esa Markaziy Osiyo barqarorligini yanada zaiflashtiradi.

Geosiyosiy tahdidlar: Hindiston va Pokiston o'rtasidagi mojaroning keskinlashuvi mintaqada yirik davlatlar raqobatini kuchaytirmoqda. Bu jarayonga Xitoy, Rossiya, AQSh hamda yangi geosiyosiy o'yinchilar faol aralasha boshladi. O'zbekiston va boshqa Markaziy Osiyo respublikalari "sharqiy" (Xitoy–Turkiya–Arab dunyosi) va "g'arbiy" (Hindiston–AQSh) bloklar o'rtasida geopolitik bosimga duch kelishi mumkin. Natijada, mintaqaning cheklangan sonli yirik davlatlarga qaramligi kuchayadi.

Iqtisodiy tahdidlar: Ushbu mojaro transchegaraviy infratuzilma loyihalarining amalga oshirilishiga xavf tug'diradi. CASA-1000 yoki TAPI kabi loyihalarining to'xtashi Qirg'iziston va Tojikiston uchun elektr va gaz eksportidan olinadigan daromadlarni kamaytiradi. Yetkazib berish zanjiridagi uzilishlar Pokiston va Hindistonning energiya manbalarini diversifikatsiya qilish rejalari barbod bo'lishiga olib keladi. Bu esa gaz va elektr ta'minotida tanqislik va narxlarning oshishiga sabab bo'ladi.

Logistik xarajatlar ortishi: O'zbekistondan Hindistonga yo'naltirilgan yuklar to'g'ridan-to'g'ri quruqlik orqali emas, balki Eron va dengiz yo'li orqali yetkazilishiga majbur bo'ladi. Natijada, Yevropa va AQSh investorlari mintaqaviy infratuzilma loyihalariga sarmoya kiritish masalasini qayta ko'rib chiqishi mumkin.

Ayniqsa, xavfli hududlar orqali o'tadigan transport tarmoqlariga oid loyihalarda investorlar ehtiyotkorlikni kuchaytiradi. Markaziy Osiyo fond bozorlarida o'zgaruvchanlik ortadi, xavf mukofoti oshishi hisobiga chet el investitsiyalari kamayishi mumkin.

Ijtimoiy tahdidlar: Infratuzilma loyihalari va iqtisodiy faollikning susayishi ishsizlik darajasining oshishiga olib keladi, ayniqsa Tojikiston va Qirg'izistonning tog'li, chegaradosh hududlarida. Bu yerda ko'plab aholi Pokiston va Afg'onistondan kelgan mehnat migrantlari sifatida ishlaydi. Bu holat ichki (tog'li hududlardan shaharlarga yoki xorijga) va tashqi (Pokiston va Hindistondan Afg'oniston yoki Markaziy Osiyoga yo'nalgan) migratsiya oqimini kuchaytiradi. Kashmirda kuchayib borayotgan harbiy harakatlar esa mintaqaviy xavfsizlik va ijtimoiy barqarorlikka tahdid soladi.

Tashqi kuchlarning aralashuvi: Markaziy Osiyo respublikalari (Qozog'iston, O'zbekiston, Turkmaniston, Qirg'iz Respublikasi va Tojikiston) allaqachon tashqi kuchlar o'rtasidagi raqobat maydoniga aylangan. Pokiston va Hindiston o'rtasidagi mojaro bu davlatlarni o'z manfaatlarini himoya qilish uchun mintaqaga yanada faolroq aralashishga majbur qilishi mumkin. Biroq, Rossiya Ukrainadagi urush bilan band, Turkiya Suriyada faol, AQSh esa Yaqin Sharqda harbiy harakatlarni davom ettirmoqda va Vashington Xitoy bilan to'qnashuvga tayyorlanmoqda.

Xitoy-Pokiston yaqinlashuvi: Xitoy — Pokistonning ittifoqchisi va 65 milliard dollarlik Xitoy-Pokiston Iqtisodiy Koridori (CPEC) loyihasining homiysi. Xitoy mintaqadagi savdo yo'llarini himoya qilish va Hindistonning ta'sirini muvozanatlash uchun Markaziy Osiyodagi ishtirokini kuchaytirishi mumkin. Bu Xitoy sarmoyalarining infratuzilma va energetika loyihalariga yo'naltirilishini tezlashtiradi. 2023-yilda Xitoyning mintaq bilan savdo hajmi 89 milliard dollarga yetdi, bu 2022-yilga nisbatan 27 foizga ko'p bo'lib, uning 60 milliard dollari Xitoy eksportiga to'g'ri keladi. Shuningdek, Xitoy Moskvaning barcha resurslarini Ukraina-NATO urushiga yo'naltirish majburiyatidan foydalanib, Markaziy Osiyo qurol bozoriga ham kirib borishi mumkin. Bu Xitoyga infratuzilma loyihalaridan tashqari xavfsizlik sohasida ham o'z ishtirokini kengaytirishga yo'l ochadi. Hozirga

qadar bu faqat Tojikistondagi aksilterror mashgʻulotlari va razvedka maʼlumotlari almashinuvi bilan cheklangan edi.

Tavsiyalar:

Yoʻnalishlar va sherikliklarni diversifikatsiya qilish. Oʻzbekiston va Markaziy Osiyo davlatlari mojaroga taʼsir koʻrsatmaydigan alternativ transport yoʻllarini faol ilgari surishi lozim. Xususan, Transkaspiy yoʻlagi (INSTC va Markaziy Transkaspiy marshruti) orqali Eron va Ozarbayjon orqali Yevropaga chiqish yoʻli strategik ustuvorlikka ega. Shu bilan birga, Qozogʻiston–Ozarbayjon–Gruziya–Turkiya orqali temiryoʻl va avtomobil yoʻllari ham rivojlantirilishi kerak. Energetika sohasida esa Transkaspiy gaz quvuri va Kaspiy energiya koʻprigi kabi loyihalarni ilgari surish orqali Rossiya–Xitoy dominatsiyasidan chiqish muhim.

Ichki salohiyatni rivojlantirish (GES, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, energiya saqlash tizimlari) Oʻzbekiston oʻz energetika bazasini mustahkamlashi zarur – bu tashqi tahdidlarga qarshi barqarorlikni oshiradi.

Mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish. Markaziy Osiyo davlatlari suv resurslari va energetika sohasida hamkorlikni kuchaytirishlari lozim. Bu kelajakda yuzaga kelishi mumkin boʻlgan mojarolarni oldini olish va barqaror rivojlanishni taʼminlashga xizmat qiladi.

Xalqaro investitsiyalarni jalb qilish. Yirik infratuzilma loyihalarini amalga oshirish uchun xalqaro moliyaviy institutlar va ishonchli hamkor davlatlar bilan aloqalarni kengaytirish muhim.

Geosiyosiy vaziyatni monitoring qilish. Janubiy Osiyodagi geosiyosiy jarayonlarni doimiy kuzatib borish va regional strategiyalarni shunga mos ravishda moslashtirish, xavf-xatarlarni minimallashtirishda muhim rol oʻynaydi.

Hindiston Markaziy Osiyoda faol boʻlib, oʻzining “Markaziy Osiyoga Ulanish Siyosati” (Connect Central Asia Policy) orqali savdo, transport bogʻliqligi va diplomatik aloqalarni kuchaytirishga intilmoqda. Ushbu siyosat Eronning Chabahar portini rivojlantirishga asoslanadi. Biroq Tramp maʼmuriyati Chabahar portiga qoʻyilgan sanksiyalar istisnosini bekor qilgan edi. AQShning Eronga nisbatan haddan tashqari bosimi — xususan, uning iqtisodiyotini qulatib, foydali

yadroviy kelishuvga majburlash strategiyasi — Hindiston va Markaziy Osiyoga “bevosita emas, ammo zararli” ta’sir ko’rsatmoqda.

Markaziy Osiyo respublikalari Hindistondan Pokistonga nisbatan qiymati yuqoriroq mahsulotlar (masalan, dori vositalari) import qiladi, Pokistondan esa asosan oziq-ovqat mahsulotlarini oladi. Bundan tashqari, Hindistonga strategik ahamiyatga ega bo’lgan uran eksport qilinadi. Hindiston bozori Pokistonnikidan ancha katta va texnologik mahsulotlar ishlab chiqarish borasida Pokistondan ustun. Shuning uchun bu respublikalar istiqbolni Hindiston bilan ko’radi, biroq ular Islomobod bilan aloqalarni buzish uchun hech qanday sababga ega emas. Hindiston va Pokiston o’rtasidagi urush Markaziy Osiyoni beqarorlashtiradi — savdoni izdan chiqaradi, ekstremizmni kuchaytiradi va yirik davlatlar o’rtasidagi raqobatni keskinlashtiradi. Mintaqaning Afg’onistonga yaqinligi va yirik transport loyihalariga tayanishi uni ayniqsa zaif qiladi. Markaziy Osiyo davlatlari iqtisodiy bosim, xavfsizlik tahdidlari va tashqi kuchlar bilan yon bosishga majbur bo’lishi mumkin, bu esa mintaqaviy hamkorlikni zaiflashtiradi. Yadroviy xavf esa eng halokatli stsenariyni anglatadi — bu butun dunyo iqlimiga ta’sir ko’rsatishi, oziq-ovqat xavfsizligini va mintaqa iqtisodiy barqarorligini jiddiy xavf ostiga qo’yadi.

Ushbu xatarlardan qochish uchun Markaziy Osiyo davlatlari neytrallikni saqlashga, Shanxay hamkorlik tashkilotidagi aloqalarni mustahkamlashga yoki vositachilik rolini izlashga harakat qilishi mumkin. Biroq ularning cheklangan siyosiy va iqtisodiy ta’siri samarali javob qaytarishni qiyinlashtiradi.

FOYDALANILGAN ASOSIY ADABIYOTLAR

1. Geopolitical dimensions of the Indus Waters Treaty. (2022). *Geoforum*, 130, 43–55. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2022.103562>
2. Hydropolitics and regional security: The Indus Waters Treaty and the India-Pakistan water conflict. (2022). *International Journal of South Asian Studies*, 14(1), 68–85.
3. The future of CASA-1000 and TAPI projects amid South Asian instability. (2023). *South Asian Survey*, 30(1), 34–51.

4. Geoeconomic corridors and Central Asia's connectivity strategies. (2022). *Central Asian Survey*, 41(4), 556–573.
5. [China-Pakistan Economic Corridor's security dilemmas](#). (2022). *Journal of Contemporary China*, 31(138), 120–137.
6. Afghanistan's transit challenges and regional trade dynamics. (2023). *Research in International Business and Finance*, 64, 102045.
7. India's Chabahar port strategy and Iran's geopolitical balancing. (2021). *Asian Affairs*, 52(3), 383–399.
8. Geopolitical risks and Central Asian security architecture. (2022). *Europe-Asia Studies*, 74(7), 1234–1251.
9. [China's rising investments in Central Asia and regional influence](#). (2023). *International Politics*, 60(3), 411–432.
10. The Trans-Caspian route and the future of Eurasian logistics. (2022). *Politics*, 42(2), 190–208.